

MIBŐL LESZ A VILÁGIRODALOM?

Fokozatosan nemzetközivé váló világunkban az irodalomkutatók egyre inkább világirodalomról beszélnek a nemzeti irodalmak helyett. De létezik-e önmagában – a nemzeti irodalmaktól elvonatkoztatható – világirodalom, avagy a világirodalom a nemzeti irodalmak összessége? S milyen sors vár a XXI. századi magyar irodalomra? – erről kérdeztük Szegedy-Maszák Mihály professzort.

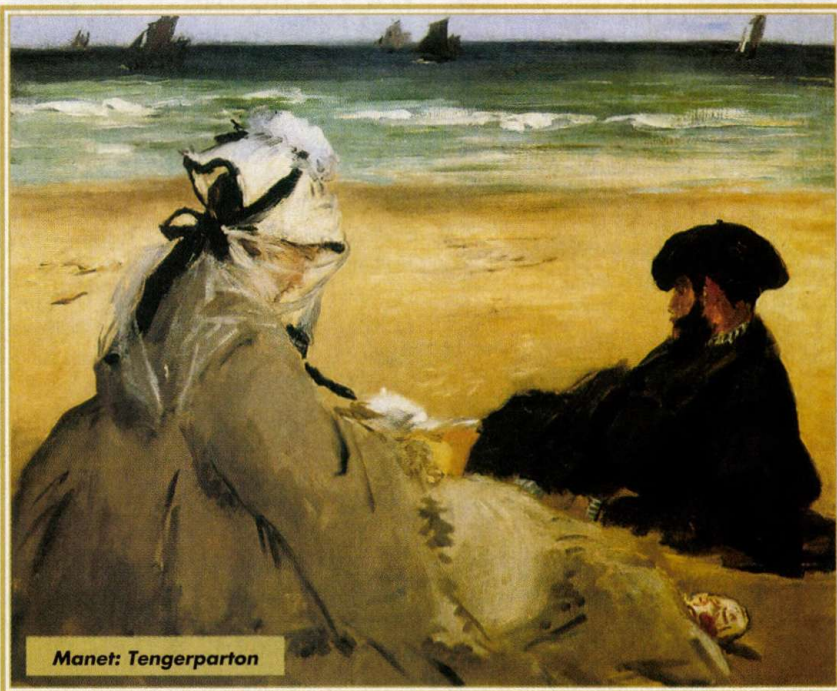
– Könnyű volna azt mondanunk, hogy a világirodalom a nemzeti irodalmak összessége. Sajnos, ez ábránd. A világirodalom csakis válogatás lehet a nemzeti irodalmakból. A nem anyanyelvünkön írt művek nagy részét fordításban olvassuk, s itt a bökkenő. A világirodalom hozzáférhetősége leginkább azon múlik, hogy mit fordítanak le, hogyan és melyik nyelvre. Goethe jövőben kialakuló világirodalomról beszélt: ez a legjobban elterjedt nyelveken olvasható művekből áll össze.

- Ebből az következik, hogy a világirodalom a közeljövőben, a XXI. században a ma legelterjedtebb angol nyelv által meghatározott irodalom lesz? Amit lefordítanak angolra, az része lesz a világirodalomnak, amit nem, az kimarad belőle?

– Egyáltalán nem örülnék ennek, de attól félek, hogy valóban bekövetkezhet. Ráadásul annyit azonnal hozzá kell tennem, hogy csak sikeres fordítások jöhetnek számba. A sikeresség pedig azon múlik, hogy a célnyelv művelődése, kultúrája befogadja-e a fordított alkotást. Bármilyen nagyszerű legyen a magyar vers, az csakis akkor menthető át másik közegbe, ha az eredmény egy szép angol, francia, német vagy spanyol vers.

Az is bizonyos, hogy a világirodalomban felértékelődik egy nyelv, ha sokan használják. Lehet, hogy a jövőben gyakoribb lesz például a kínaira fordítás. Az irodalom ugyan művészet, de – sajnos – ki van téve a piac hatásának. Az elterjedtebb nyelv nagyobb piacot jelent.

- Ráadásul egy világnyelv közvetítésével könnyebben átjut(hat)nak a nagy művek az egyik elszigeteltebb nyelvről a másikra. Nem magukra a műfordításokra gondolok, hiszen azokat az eredeti alapján (is) készítik, ám ahhoz a kisebb nyelvek könyvkiadása többnyire a világnyelven megjelent művek-

Manet: Tengerparton

A Mindentudás Egyetemén

2004. február 23-án 19.30-kor

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY

Nemzeti irodalom és világirodalom a 21. században

címmel tart előadást.

Helyszín: a Műegyetem informatikai épülete, Magyar tudósok körútja 2.

Az előadás a Duna Tévén

február 24-én és 28-án,

az m1v-n és az m2-n 29-én

nézhető, a Petőfi rádión 26-án

hallgatható meg.

MINDENTUDÁS
EGYETEME

ből válogat. De ha néhány meghatározó világnyelv dominál majd a jövő világirodalmában, akkor nem félő, hogy a kisebb nyelvek írói is elkezdjenek „egy kicsit” angolul, franciául, spanyolul írni, s olyan műveket alkotnak, amelyek a célzott nyelvű irodalomba illeszkednek? Afelé kacsingatnak, hogy sikeres legyen a fordításuk azokon a nyelveken, esetleg eleve azon a nyelven írnak.

– A legutóbbi százötven évben meglehetősen kevés olyan író akadt, aki két nyelven is alkotott remekművet. Joseph Conrad tudtommal nem írt jelentős regényt vagy elbeszélést lengyelül, nagyon hamar áttért az angolra. Vladimir Nabokov a második világháború alatt váltott nyelvet. Az egykori, még orosz nyelven született műveiből utóbb készült angol változat, ám ezek többnyire nagyon különböznek az átköltés alapjául szolgáló eredeti írásoktól. Beckettnek francia élettársa segített francia szövegeinek megalko-

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY

(Bp. 1943. jún. 23.): irodalomtörténész. 1966-ban az ELTE magyar-angol szakán szerzett diplomát, majd egy évig a cambridge-i egyetemen tanult. 1966–67-ben gimnáziumi tanár. 1967-től 1981-ig az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa. 1967–71-ben a JATE adjunktusa. 1981-től az ELTE Összehasonlító Irodalomtudományi tanszékének docense, 1990-től egyetemi tanára, 1992-től vezetője. Számos tanulmányt tett Párizsban és az USA-ban, Angliában, 1979–80-ban a King's College (Cambridge, Anglia) tanára, 1984–85-ben, majd 1988-tól a bloomingtoni Indiana Universityn (USA) tanít. Az irodalomtudomány kandidátusa (1978), doktora (1999), 1993-tól az MTA levelező, 1998-tól

rendes tagja. Kutatási területe: regényelmélet, összehasonlító irodalomtudomány, XIX–XX. századi magyar irodalom. 1985-től a Hungarian Studies, 1992-től a Protestáns Szemle főszerkesztője. 1998-ban kinevezték a frankfurti nemzetközi könyvvásár előkészületeinek kormánybiztosává.

- Professzor úr jelenleg, az interjúkészítés ideje alatt is az Egyesült Államokban, az Indiana Egyetemen tanít. Ki a legfontosabb kötelező tananyag az átlag amerikai diák számára? Vájon ismeri Shakespeare-t vagy Goethét? S a kisebb nyelvek képviselői közül valakit?

- Amennyiben diákon egyetemi hallgatót értünk, akkor azt mondhatom,

tásakor. Egy elzászi írónak vagy költőnek például viszonylag könnyebb átváltani német nyelvről a franciára vagy fordítva, mert kisgyerekkorától két nyelvet használ. Felnőttként nem sokan képesek nyelvcsereére.

- Ön lát-e valamilyen veszélyt, amely a magyar irodalom – akár múltbeli, akár kortárs – világirodalmi ismertségét, elismertségét fenyegeti?

- A magyar irodalomnak jó fordítókra van szüksége. Olyanokra, akik maguk is képesek jó költeményt, regényt vagy éppen színművet írni a saját nyelvükön. Az ilyenek közül nagyon kevesen tudnak magyarul, s ez igencsak akadályozza azt, hogy a magyar irodalom nemzetközileg is ismert legyen.

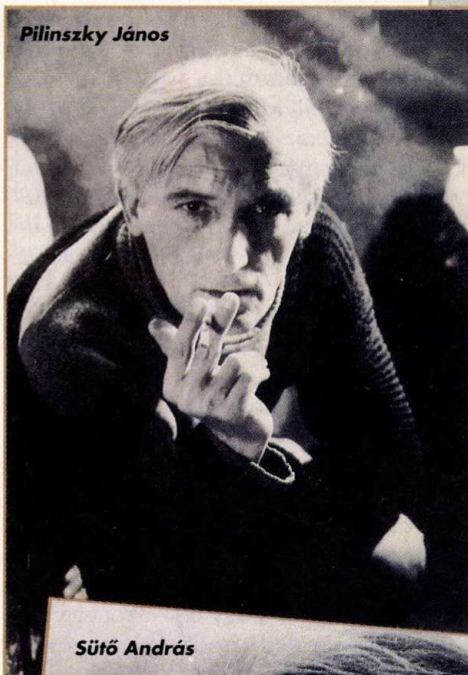
KI KICSODA?

JOSEPH CONRAD (1857–1924): Ukrajnában, lengyel nemesi család sarjaként született angol író, távol-keleti tengerészélményeiről írt regényeivel vált ismertté, romantikus, realista és lélektani művek alkotója.

VLADIMIR NABOKOV (1899–1977): orosz származású amerikai író, a fekete humor és az abszurd elismert képviselője, számos orosz mű fordítója, több bestseller (pl. a Lolita) című regény szerzője.

KEMÉNY ZSIGMOND (1814–1875): erdélyi születésű magyar regényíró, publicista és politikus. Legismertebb művei közé tartoznak az Özvegy és leánya, a Rajongók és a Zord idők.

Molnár Edit felvételei

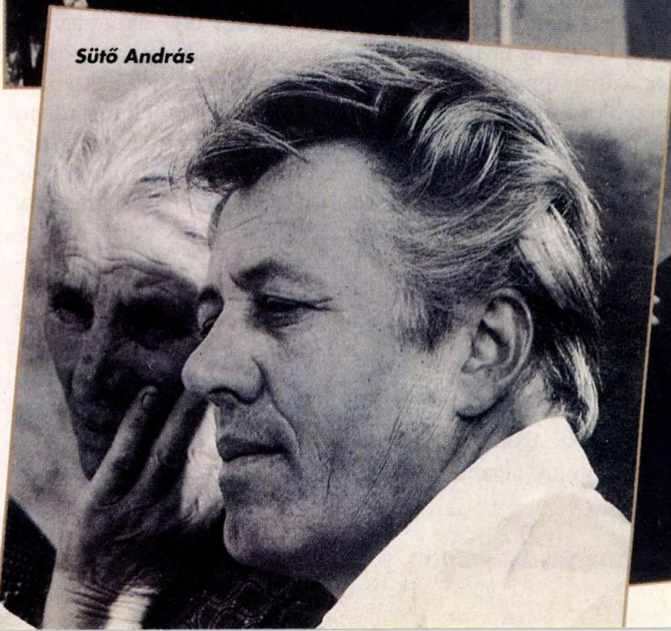
Pilinszky János

Illyés Gyula

Nagy László

Sütő András

A műfordító Devcseri Gábor

főként olyan szerzők művei ismeretek, akik eredetileg is angolul írtak. Shakespeare műveit, persze, nagyon sokan megnézik, sőt olvassák. Goethe Faustját éppen most tanítom.

Az amerikai közönség nemcsak sokkal nagyobb, mint a magyar, de szerkezetileg is egészen más. Igényes költészetet jórészt csak az egyetemeken olvasnak. Az összehasonlító irodalomtudományi tanszékeken olykor van lehetőség kisebb nyelvi közösségek irodalmának oktatására. Tavaly egy hallgatóm – akit semmi nem kapcsol a magyarokhoz – Kemény Zsigmond regényeiről írt értekezéssel szerzett doktori címet. Az a véleménye, hogy az általa értelmezett művek nemzetközi vonatkozásban nagyon fontosak. Mi volt az, ami megragadta őt e regényekben? Ráadásul Kemény műveinek a megértéséhez szükség van a magyar, azon belül is az erdélyi történelem ismeretére! A hallgatóm elsősorban nyugati regényeken nevelkedett. Hozzájuk képest véli hasonlóan fontosnak Kemény regényeit. Különösen az foglalkoztatta, hogy ennek az erdélyi írónknak az alkotásaiban ugyanúgy sok szó esik a szereplők tudatában végbemenő folyamatokról, mint az általa nagyra becsült nyugati szerzők regényeiben. Egy másik, szintén nem magyar származású doktori hallgatóm Virginia Woolf, az ifjabb Caragiale és Kosztolányi műveinek összehasonlító vizsgálatára vállalkozik. Kosztolányi Pacsirta című regényének és Esti Kornélról írott történeteinek több értő olvasójával is találkoztam itt, Amerikában. A magyar irodalomból azonban kevés az olyan fordítás, amely tágabb körben is olvasókra talált.

– Van-e olyan alkotója, korszaka vagy stílusirányzata a magyar irodalomnak, amelyet a közeljövőben várhatóan felfedeznek a világirodalom számára?

– Az amerikai közönség elsősorban a kortárs irodalmat tartja számon, tehát főként élő magyar szerzőknek lehet visszhangjuk. Meglehetősen elterjedt az a vélekedés, hogy a magyar művek azért nehezen érthetők, mert nagyon sok bennük a vonatkoztatás a nemzeti történelemre. Az ember tragédiáját viszonylag sokan ismerik, mert az nem igényli, hogy az olvasó tudjon valamit a magyarság múltjáról. A közelmúltban nemzetközileg is népszerűvé vált Márai Sándor vagy a Nobel-díjas Kertész Imre műveinek a sikere például máris sokat használt a magyar irodalom nemzetközi megítélésének. Ami a jövőt illeti, nem szabad felednünk, hogy a más nyelvű közönségnek az igényei is mások. Soha nem célszerű azzal próbálkozni, hogy azokat a műveket kényszerítsük másokra, amelyeket mi magunk nemzeti irodalmunk csúcseinak tartunk.

– Így a világirodalomnak kell felfedeznie magának magyar írókat és költőket. Ez visszahat a saját irodalmi értéktéleltünkre is? Ha valakit elkezdene angolra, németre, franciára fordítani, akkor mi is jobban becsüljük majd?

– Félreértés ne essék, csak annyit merek állítani, hogy az amerikai, francia, német vagy kínai olvasók mást várhatnak el az irodalomtól, mint amit a magyarok. Például Poe költészetét többre értékelte Baudelaire és sok más francia, mint a tizenkilencedik században élő amerikaiak többsége. Ezért mondtam azt, hogy a fordíthatóságnak különböző fokozatai lehetnek. Elképzelhető, hogy egy alkotást valamely nemzeti irodalomban joggal nagyra becsülnék, ám fordításban nem igazán értékelik. Az is előfordulhat, hogy ugyanannak a műnek egyik országban nagyobb a sikere, mint a másikban. Tudtommal Márai némely könyvének olasz és német nyelvterületen lényegesen nagyobb a visszhangja, mint Franciaországban.

– Arany János Kozmopolita költészet című versében élesen bírálta azokat, akiknek nem elegendő a hazai téma. A XXI. századi irodalmi valóság mintha vitába szállna vele.

– Arany János nemcsak nagy költő, de kiváló értekező is volt. Abban a kor-

Arany János Kozmopolita költészet

Nem szégyellem, nem is bánom,
Hogy, ha írnom kelle már,
Magyaros lett írományom
S hazám földén túl se jár;
Hogy nem „két világ” csodája –
Lettem csak népemből egy:
Övé (ha van) lantom bája,
Övé rajtam minden jegy.

Ám terjessze a hatalmas
Nyelvét, honját, istenit!
Zúgó ár az, mindent elmos,
Rombol és termékenyít:
De kis fajban, amely ép e
Rombolásnak útban áll:
Költő az legyen, mi népe –
Mert kivágyini: kész halál.

Vágy kevés itt a dicsőség,
S a nemzettel sírba lejt;
Kis-szerű az oly elsőség,
Amit a szomszéd se sejt?
Nincs erőnkhez méltó verseny?
Dalra itthon tárgy elég?
Nem férünk a kontinensen,
Albion is kéne még?...

Légy, ha birsz, te „világ-költő!”
Rázd fel a rest nyugatot:
Nekem áldott az a bölcső,
Mely magyarrá ringatott;
Onnan kezdve, ezer szállal
Köt hazámhoz tartalék:
Puszta elvont ideállal
Inkább nem is dallanék.

S hol vedéd gyász tévedésed,
Hogy faját s a nemzeti
Bélyeget, mit az rávésést,
A nagy költő megveti?
Hisz forgattam, a javából,
Én is egypárt valaha;
Mind tükör volt: egymagából
Tűnt nekem föl nép, s haza.

És ne gondold, hogy kihalnak
Sujtott népek hirtelen,
Amíg össze-zeng a dalnok
S a nemzeti érzelem.
Tán veszélyt, vagy annak látszót
Vélsz a honra tűnni fel:
Hát van lelked, a szent zászlót
Épen akkor hagyni el?

Oh, ha méltóbb s új kobozzal
A megifjodott hazát
Zönghetném még Homérosszal;
Ne csak mindig panaszát!
De legyek, ha veszni sorsa,
Húnyó nép közt Osszián,
Inkább, hogyszem dalok korcsa
Közönyös harmóniám!

Manet: Émile Zola

Jelenet Ranódy László *Pacsirta* című filmjéből

INKEY ALICE FELVÉTELE

KI KICSODA?

VIRGINIA WOOLF: (1882–1941.) angol esszéista és regényíró, világhírű művek – Mrs. Dalloway, A világitótorony, Orlando, Hullámok – alkotója.

ION LUCA CARAGIALE: (1852–1912.) román drámaíró, elbeszélő, publicista és költő, 1892-től Berlinben élt és alkotott, legismertebb drámája Az elveszett levél.

JOHN ASHBERY: (1927.) amerikai költő, író, hosszabb időt töltött Franciaországban, absztrakt expresszionista, hiperrealista és pop art művek alkotója.

THOMAS PYNCHON: (1937.) amerikai író, a tengerentúli posztmodern próza és a modern filozófiai regény kiemelkedő alakja.

ban élt, amelyre leginkább jellemző volt az irodalom nemzeti szemlélete. A XIX. század sok szempontból különbözött a felvilágosodás századától, s hasonlóan a jelenkor is más, mint a XIX. század. Ezt lehet sajnálni, de egyszersmind tudomásul kell vennünk. A nemzet fogalma mást és mást jelenthet a különböző korszakokban. – *Említette, hogy az amerikai közönség elsősorban a kortárs irodalmat olvassa. Hogyan látja, milyen irodalmi*

stíluskorszakban élünk? A kilencvenes években a posztmodernről hallhattunk sokat, a XXI. század első évtizede milyen irányzat jegyében telik majd? – Az irodalmi-művészeti irányzat nem azonos a korszakkal. Ugyanabban az időben többféle irányzat létezhet. A romantika idején történelmi értelemben vett realizmus is létezett, a szimbolista Mallarmének a naturalista Zola is kortársa volt. Egyelőre továbbra is sokat emlegetik a posztmodernséget. Ez,

persze, nem jelenti azt, hogy a jelenkor minden irodalmi művében a posztmodernség megtestesülését láthatjuk. – *Ha ideje engedné, hogy elvonuljon egy csendes szigetre, és csak fordítással foglalkozzék, melyik magyar író életművét tárná a világirodalmi nyilvánosság, a külföldi olvasók elé?* – Nem fordíthatok verset, mert nem vagyok költő. Regényt sem, mert nem vagyok regényíró. Itt Amerikában John Ashbery tudná igazán megmondani, mit érdemes fordítani a magyar költészetből, és Thomas Pynchon dönthetné el, milyen regénnyel lehetne megismertetni az itteni olvasókat. Csakhogy egyikük sem tud magyarul. Mielőtt azonban valaki úgy gondolná, hogy eleve kizárom a magyar irodalom esélyeit, egy olyan példát említenék, amelyből némi derűlátásra is következtethetünk. A *Pacsirta* című regényt többször is tanítottam amerikai hallgatóknak. Richard Aczel fordítását nagyon szívesen olvasták. Aczel maga is ír regényt az anyanyelvén, angolul. Ő szép angol regénnyé alakította át Kosztolányi művét. Jól ismeri a korai XX. század angol regényirodalmát, annak a nyelvét tartotta szem előtt. A magyar irodalom nemzetközi hírnevét az ilyen fordítások gyarapíthatják.

GÓZON ÁKOS

Manet: Stéphan Mallarmé

